

Ј.З.У. ЦЕНТАР ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ - СКОПЈЕ

ISHP QENDRA E SHËNDETIT PUBLIK – SHKUP

ул. 3-та Македонска бригада бр.18 Скопје, тел. 02/3298 667, факс 02/3298 251, www.cph.mk
rr. 3-Brigada e Tretë Maqedonase nr.18 Shkup, tel. 02/3298 667, faks 02/3298 251, www.cph.mk

МАЛИГНИ НЕОПЛАЗМИ ВО СКОПСКИОТ РЕГИОН

2017-2019 ГОДИНА

НОЕМВРИ, СКОПЈЕ, 2020

Ј.З.У. Центар за јавно здравје Скопје

В.д. ДИРЕКТОР: D-r sci Besim Zeqiri

Раководител на Одделението:

Доц. д-р Валентина Симоновска

Уредник:

Доц. Д-р Валентина Симоновска

Автор:

Дипл. соц. работник Бранка Крстев

Обработка на податоци:

Одделение за социјална медицина

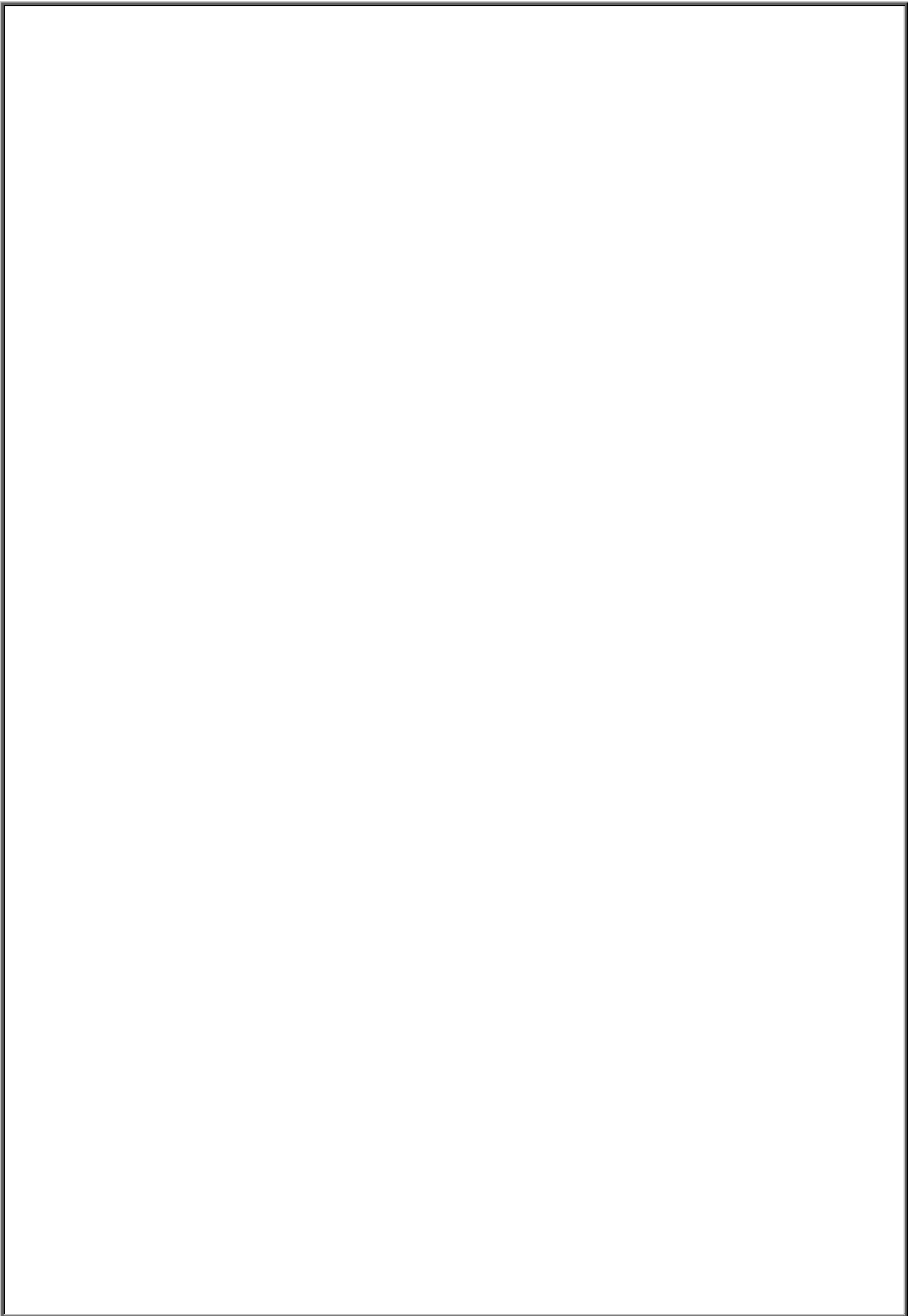
Компјутерска обработка на податоците:

Леутрим Амети

Нијази Абдији

Содржина

1. Вовед
2. Фактори на ризик за појава на карцином
3. Цел и извор на податоци
4. Резултати и табеларен приказ
5. Заклучоци
6. Препораки

1. ВОВЕД

Ракот е генерички термин за голема група на болести кои можат да влијаат на кој било дел од телото. Други употребувани термини за рак се малигни тумори и неоплазми. Една дефинитивна карактеристика на ракот е брзото создавање на абнормални клетки кои растат над нивните вообичаени граници, и кои потоа можат да нападнат соседни делови од телото и да се прошират на други органи. Вториот процес на проширување се нарекува метастазирање. Метастазите се најчеста причина за смрт од рак.

Ракот е втора водечка причина за смрт на глобално ниво и е одговорен за околу 9,6 милиони смртни случаи во 2018 година. На глобално ниво, околу 1 од 6 смртни случаи се должат на рак. Во Европскиот регион 20% од смртните случаи отпаѓаат на ракот. Со повеќе од 3 милиони нови случаи и 1,7 милиони смртни случаи секоја година, ракот е водечка причина за смрт и морбидитет во Европа по кардиоваскуларните болести.

- Во светот најчести карциноми се: карцином на бели дробови (2,09 милиони случаи), дојка (2,09 милиони случаи), колоректален (1,80 милиони случаи), простата (1,28 милиони случаи), рак на кожата (1,04 милиони случаи), стомак (1,03 милиони случаи).
- Најчести причини за смрт од рак: се карциноми на бели дробови (1,76 милиони смртни случаи), колоректален (862 000 смртни случаи), стомак (783 000 смртни случаи), црн дроб (782 000 смртни случаи), дојка (627 000 смртни случаи).
- Во однос на дистрибуција по пол, ракот на белите дробови, простата, колоректалниот, абдомен и црниот дроб се најчестите видови на рак кај мажите, додека градите, колоректален карцином, бели дробови, грлото на матката и тироидната жлезда се почести кај жените.

Ракот настанува од трансформација на нормалните клетки во туморски клетки во повеќестепен процес кој генерално преминува од предканцерогена лезија во малигнен тумор. Овие промени се резултат на интеракцијата помеѓу генетските фактори на една личност и три категории надворешни агенси, вклучително и :

- **физички канцерогени**, како што се ултравиолетово и јонизирачко зрачење;
- **хемиски канцерогени**, како што се азбест (инхалатор), компоненти на чад од тутун, афлатоксин (загадувач на храна) и арсен (загадувач на вода за пиење) и
- **биолошки канцерогени**, како што се инфекции од одредени вируси, бактерии или паразити.

Повеќето хемикалии на кои луѓето се изложени во секојдневниот живот не се тествани за нивното долгорочно влијание врз здравјето на луѓето. Многу карциноми може да се спречат со избегнување изложеност на вообичаени фактори на ризик.

2. ФАКТОРИ НА РИЗИК за појава на карцином

Употребата на тутун, употребата на алкохол, нездравата исхрана и физичката неактивност се главни фактори на ризик за рак ширум светот. Некои хронични инфекции се ризик фактор за карцином. Приближно 15% од карциномите дијагностицирани во 2012 година се должат на канцерогени инфекции, вклучувајќи хеликобактер пилори, вирус на хуман папилома (ХПВ), вирус на хепатитис Б, вирус на хепатитис Ц.

Вирусот на хепатитис Б и Ц и некои видови на ХПВ го зголемуваат ризикот од рак на црниот дроб и грлото на матката, соодветно. Инфекцијата со ХИВ значително го зголемува ризикот од карцином како што е ракот на грлото на матката.

Избегнувањето на клучните фактори на ризик може значително да ја намали оптовареноста на земјите од рак. Овие фактори на ризик вклучуваат:

- употреба на тутун, вклучително цигари и тутун без чад
- прекумерна тежина
- нездрава диета со мал внес на овошје и зеленчук
- недостаток на физичка активност
- употреба на алкохол
- сексуално пренослива ХПВ-инфекција
- инфекција од хепатитис или други канцерогени инфекции
- јонизирачко и ултравиолетово зрачење
- урбано загадување на воздухот
- внатрешен чад од употреба на цврсти горива во домаќинствата.

Употребата на тутун е единствениот најважен фактор на ризик за рак и е одговорен за приближно 22% од смртните случаи поврзани со рак на глобално ниво на респираторниот систем во најголем процент.

3. ЦЕЛ И ИЗВОР НА ПОДАТОЦИ

Извештајот е подготвен за потребите на Национална годишна програма за јавно здравје во Република Северна Македонија за 2020 година, а со цел да се прикаже состојбата со малигните неоплазми во Скопскиот регион во период од 2017-2019 година.

Изработен е врз основа на стандардизирани обрасци со кои располага Одделението за социјална медицина на Центарот за јавно здравје - Скопје кои рутински се собираат врз основа на Пријава за малигна неоплазма (обр. бр. 3-35-85) од Законот за евиденција во областа на здравството, Законот за јавно здравје и Програмата за статистички истражувања.

4. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Товарот од карцином постојано продолжува да расте, извршувајќи огромно физичко, емоционално и финансиско оптоварување врз поединците, семејствата, заедниците и здравствените системи. Многу здравствени системи во светот не се подготвени да управуваат со овој товар, а голем број пациенти со карцином на глобално ниво немаат пристап до навремено, квалитетно дијагностицирање и лекување. Во земјите каде што здравствените системи се силни, стапките на преживување кај многу видови на рак се подобруваат благодарение на достапното рано откривање, квалитетен третман и грижа за преживување.

На Табелите се дадени податоци обработени од **2580** обработени пријави за 2017, **2919** пријави за 2018 и **2952** за 2019 година, односно вкупно 8.451 обработени пријава за период од 2017 до 2019 година.

4. Табела број 1. ПРИКАЗ НА МОРБИТЕТ ОД МАЛИГНИ НЕОПЛАЗМИ ВО СКОПСКИОТ РЕГИОН според топографската локализација на туморот во период од 2017-2019 година

Од прикажаните дванаесет најзастапени малигни заболувања на Табела број 1 по пол, вкупно и во проценти во текот на овој три годишен период, најголем процент отпаѓа на **ракот на дојка** и тоа со 31% во 2017 година и 34% во 2018 и 2019 година. Потоа следи малигна неоплазма на **bronхии и бел дроб** со 14,8% застапеност во 2017 година и 12% во 2018 и 2019 година. На трето место по застапеност се наоѓа **малигна неоплазма на простата** (8,7% во 2017 година, 11,7 % во 2018 година и 9,3 % во 2019 година).

Болести	2017				2018				2019			
	ПОЛ		Вкупно	%	ПОЛ		Вкупно	%	ПОЛ		Вкупно	%
	машки	женски			машки	женски			машки	женски		
C50.9 - Дојка, неозначено	15	415	430	31,0	9	504	513	34,0	9	519	528	34,5
C61 - Малигна неоплазма на простата	118	2	120	8,7	173	3	176	11,7	142	0	142	9,3
C34.9 - Бронхија или бел дроб, неозначено	149	56	205	14,8	123	59	182	12,1	118	68	186	12,1
C20 - Малигна неоплазма на ректум	62	47	109	7,9	71	42	113	7,5	66	43	109	7,1
C18.9 - Колон, неозначено	61	39	100	7,2	63	51	114	7,5	62	54	116	7,6
C90 - Многукратен миелом	30	37	67	4,8	32	40	72	4,8	35	58	93	6,1
C91.1 - Хронична лимфоцитна леукемија	33	23	56	4,0	35	36	71	4,7	53	40	93	6,1
C16.9 - Желудник, неозначено	58	20	78	5,6	63	23	86	5,7	48	22	70	4,6
C67.9 - Мочен меур, неозначено	51	13	64	4,6	49	18	67	4,4	47	9	56	3,7
C53.9 - Цервикс на утерусот, неозначено	1	52	53	3,8	38	7	45	3,0	0	47	47	3,1
C54.9 - Тело на утерусот, неозначено	1	66	67	4,8	1	48	49	3,2	0	45	45	2,9
C34.1 - Горен лобус, бронхија или бели дробови	26	10	36	2,6	14	8	22	1,5	0	47	47	3,1
Вкупно	605	780	1385	100	671	839	1510	100	580	952	1532	100
%	43,68%	56,32%	100%		44,44%	55,56%	100%		37,86%	62,14%	100%	

Извор ЦЈЗ-Скопје

Во однос на дистрибуција по пол, женската популација процентуално е позастапена од машката со **53%** за 2017 и 2018 година и **55,6%** во 2019 година. Кај жените **ракот на дојка** се наоѓа на прво место, а кај мажите **ракот на белите дробови**.

4.1. Табела број 2. ПРИКАЗ НА МАЛИГНИ ЗАБОЛУВАЊА ПО ПОЛ И ПО ВОЗРАСТ (2017-2019)

На оваа табела прикажани се податоци по возрастни групи од 0 до над 80 годишна возраст во период од 2017 до 2019 година. На прво место е возрастната група од 65-69 годишна возраст со процентуална застапеност во 2017 и 2019 година од 19% , а во 2018 година 18%. По нив следи возрастната група од 70-74 годишна возраст со следнава застапеност во 2017 година (14,1%), во 2018 година(14,5%) и во 2019 година (14,9%). На трето место се наоѓа возрастната група од 60-64 години.

Возраст	2017				2018				2019			
	ПОЛ		Вкупно	%	ПОЛ		Вкупно	%	ПОЛ		Вкупно	%
	машки	женски			машки	женски			машки	женски		
0-19	13	15	28	1,1	21	14	35	1,2	21	18	39	1,3
20-24	4	7	11	0,4	12	8	20	0,7	9	7	16	0,5
25-29	9	5	14	0,5	15	12	27	0,9	16	16	32	1,1
30-34	13	26	39	1,5	17	23	40	1,4	20	28	48	1,6
35-39	19	42	61	2,4	22	42	64	2,2	21	57	78	2,6
40-44	24	59	83	3,2	25	77	102	3,5	21	70	91	3,1
45-49	44	105	149	5,8	50	111	161	5,5	51	110	161	5,5
50-54	80	133	213	8,3	84	144	228	7,8	70	138	208	7,0
55-59	120	158	278	10,8	123	189	312	10,7	127	191	318	10,8
60-64	182	215	397	15,4	205	197	402	13,8	177	226	403	13,7
65-69	260	229	489	19,0	266	259	525	18,0	267	294	561	19,0
70-74	190	175	365	14,1	234	189	423	14,5	223	216	439	14,9
75-79	146	117	263	10,2	158	161	319	10,9	146	166	312	10,6
над 80	108	82	190	7,4	143	118	261	8,9	142	104	246	8,3
Вкупно	1212	1368	2580	100,0	1375	1544	2919	100,0	1311	1641	2952	100,0
%	46,98%	53,02%	100%		47,11%	52,89%	100%		44,41%	55,59%	100%	

Извор ЦЈЗ-Скопје

На табелата може да се види дека најзасегнатата возрастна група е 65-69 години (со вкупно дијагностицирани во 2017 година 489, 2018 година 525 и 2019 година 561) , а најмалку 20-24 години.

4.2. Табела број 3. ПРИКАЗ НА МАЛИГНИ ЗАБОЛУВАЊА според БРАЧНА СОСТОЈБА во период

На Табела број 3 е прикажана застапеноста на малигните заболувања врз основа на брачна состојба. Во овој три годишен период обработените податоци се по следниве обележја: женет, неженет, разведен, вдовец и колоната каде нема податоци. Во 2017 година вкупно 2029 заболени припаѓаат на брачниот статус женет, во 2018 година таа бројка изнесува 1415 и во 2019 година- 1292.

2017						
Брачна состојба	ПОЛ			%		
	машки	женски	вк.	машки	женски	вк.
Женет	982	1047	2029	80,9	76,5	78,6
Неженет	81	121	202	6,7	8,8	7,8
Разведен	3	2	5	0,2	0,1	0,2
Вдовец	132	165	297	10,9	12,1	11,5
Нема податок	16	33	49	1,3	2,4	1,9
Вкупно	1214	1368	2582	100	100	100
%	47,02%	52,98%	100%			
2018						
Женет	641	774	1415	46,7	50,3	48,6
Неженет	84	123	207	6,1	8,0	7,1
Разведен	1	2	3	0,1	0,1	0,1
Вдовец	59	103	162	4,3	6,7	5,6
Нема податок	587	538	1125	42,8	34,9	38,6
Вкупно	1372	1540	2912	100	100	100
%	47,12%	52,88%	100%			
2019						
Женет	563	729	1292	42,9	44,4	43,8
Неженет	83	118	201	6,3	7,2	6,8
Разведен	0	1	1	0,0	0,1	0,0
Вдовец	26	42	68	2,0	2,6	2,3
Нема податок	639	751	1390	48,7	45,8	47,1
Вкупно	1311	1641	2952	100	100	100
%	44,41%	55,59%	100%			

Извор ЦЈЗ-Скопје

Од анализираните податоците следува дека најголем број на заболени отпаѓаат на оние кои се во брак во 2017 година таа вредност процентуално изнесува 78,6%, во 2018 година 48,6% и во 2019 година 43,8% , а најмалку кај разведените. Но, овој примерок не е репрезентативен за констатација бидејќи голем дел на овој приказ особено во 2018 година и 2019 година отпаѓа на делот за кој недостауваат податоци или тие не се целосни.

Споредено со Европската унија стапката на смртност од малигни неоплазми за 2015 година која изнесува 3,4/ 100 000 жители, нашата држава има стапка на смртност од 3,2 /100 000 жители за 2013 година. Овој податок укажува на тоа дека не постои големо отстапување како земја во однос на Европскиот просек за овој индикатор. За да можеме да правиме високо квалитетни и научно одржани анализи неопходно е воведување на Регистер за рак на национално ниво, кој би ја прикажал вистинската слика како за стапката на преваленцата, а многу позначајно за сите и за стапката на инциденца.

Електронскиот начин на следење на овие потврдени случаи ќе може да ни даде поквалитетни, компарабилни и се разбира за многу пократко време обработени податоци.

4.3. Табела број 4. ТАБЕЛАРЕН ПРИКАЗ НА МАЛИГНИ ЗАБОЛУВАЊА ПО ОПШТИНИ (2017-2019)

Од застапеноста на малигните неоплазми по **општини** може да се заклучи дека процентуално се позастапени во поголемите и поурбаните општини во Скопскиот регион и тоа први пет општини со најголеми број на заболени се: Аеродром, Центар, Гази Баба, Карпош, Кисела Вода, а најмалку заболени има во Зелениково и Сопиште.

Општина	2017				2018				2019			
	ПОЛ		Вкупно	%	ПОЛ		Вкупно	%	ПОЛ		Вкупно	%
	машки	женски			машки	женски			машки	женски		
Шуто Оризари	14	10	24	0,9	9	22	31	1,1	13	21	34	1,2
Горче Петров	77	44	121	4,8	107	118	225	7,7	81	91	172	5,8
Чаир	114	107	221	8,7	102	106	208	7,1	78	103	181	6,1
Чучер сандево	9	15	24	0,9	9	12	21	0,7	16	9	25	0,8
Аеродром	163	202	365	14,3	241	240	481	16,5	199	277	476	16,1
Арачиново	9	12	21	0,8	10	14	24	0,8	6	13	19	0,6
Бутел	70	62	132	5,2	54	54	108	3,7	70	68	138	4,7
Центар	167	204	371	14,6	254	286	540	18,5	212	252	464	15,7
Гази Баба	157	156	313	12,3	152	171	323	11,1	155	200	355	12,0
Илинден	26	35	61	2,4	48	52	100	3,4	35	36	71	2,4
Карпош	177	222	399	15,7	174	214	388	13,3	185	249	434	14,7
Кисела Вода	190	200	390	15,3	163	194	357	12,2	160	186	346	11,7
Петровец	6	6	12	0,5	8	6	14	0,5	15	14	29	1,0
Сарај	16	46	62	2,4	23	37	60	2,1	15	46	61	2,1
Сопиште	3	2	5	0,2	6	5	11	0,4	6	5	11	0,4
Студеничани	8	9	17	0,7	8	9	17	0,6	9	10	19	0,6
Зелениково	3	3	6	0,2	3	1	4	0,1	3	4	7	0,2
Нема Податок	0	0	0	0	1	2	3	0,1	53	57	110	3,7
Вкупно	1209	1335	2544	100	1372	1543	2915	100	1311	1641	2952	100
%	47,52%	52,48%	100%		47,07%	52,93%	100%		44,41%	55,59%	100%	

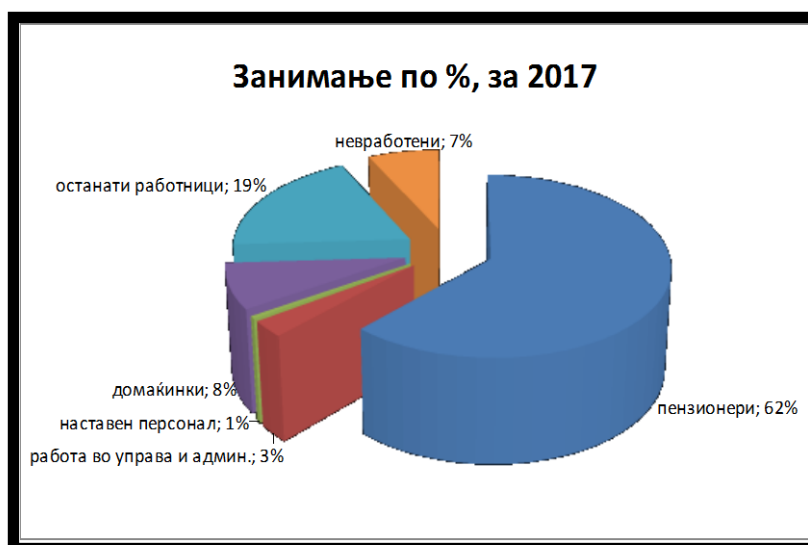
Извор ЦЈЗ-Скопје

Во 2017 година најголем процент на заболени имало во **општина Карпош- 15,7 %**, во 2018 година во **општина Центар имало 18,5%** и **16,1% во 2019 година во општина Аеродром**. Наспроти нив најмал број на заболени во овој три годишен период е забележан во Зелениково и Сопиште.

4.4. ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА МАЛИГНИ НЕОПЛАЗМИ ПО ЗАНИМАЊЕ во период од 2017-2019 година

Податоците кои се прикажани на овие три графикони се однесуваат на поврзаноста на занимањето на населението во Скопскиот регион со малигните неоплазми. Овој опис ги вклучува следниве категории: пензионери, работници во управа и администрација, наставен персонал, домаќинки, останата работници и невработени. На прво место по застапеност се пензионерите, а по нив следат останатите работници во овој три годишен период.

Графикон 1

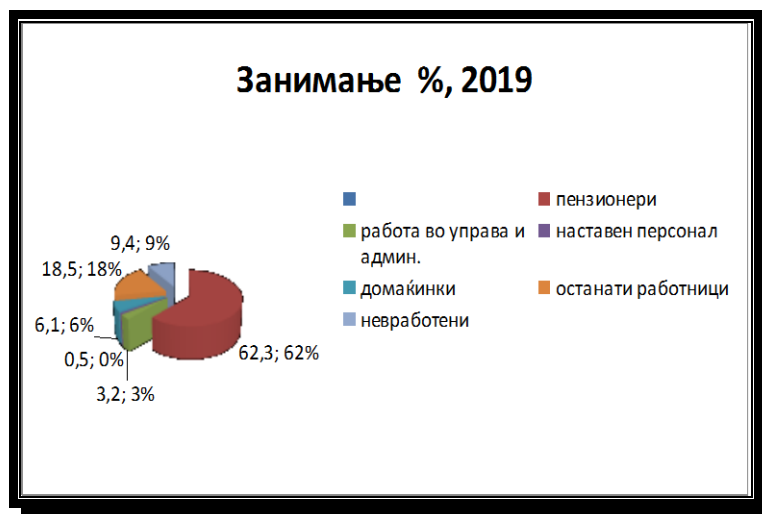
Извор ЦЈЗ-Скопје

Графикон 2

Извор ЦЈЗ-Скопје

Графикон број 3

Извор ЦЈЗ-Скопје

Од овој графички пристап може да се утврди дека малигните неоплазми се најзастапени кај **пензионерите со 62%**, што се совпаѓа со податоците од Табела број 2 за ракот како најчесто заболување кај возрасната група од 65-69 години. Голем удел на овој вид заболени отпаѓа на лицата кои се во категоријата на невработени кои се за 15% помалку застапени од пензионерите но треба да се истакне дека во невработените спаѓаат и лица кои се работоспособни и помлади. Вработените во администрацијата се исто така ризична категорија за која треба подетални истажувања, бидејќи истите се физички неактивни и имаат седечки начин на живот (седентарно осум часовно работно време). Тие во овој примерок на истражување учествуваат со 3,2 %, но мора да бидеме претпазливи бидејќи во овој процент во примерокот не ги идентификува сите лица со потврдена малигна болест.

4.5. Табела број 4 ПРИКАЗ НА РЕГИСТИРАНИ МАЛИГНИ ЗАБОЛУВАЊА СПОРЕД НАЧИН НА УТВРДУВАЊЕ НА ЗАБОЛУВАЊЕТО (2017-2019)

На Табела број 4 се презентирани податоците според начинот на кој се утврдува заболувањето во кој се вклучени следените начини на утврдување: најброн е хистолошкиот начин на утврдување на заболувањето потоа следи цитолошкиот и на трето место е со експлоративна операција.

Како е утврдено заболувањето	2017		2018		2019	
	број	%	број	%	број	%
цитолошки или хрматолошки	388	15,0	388	15,0	388	15,0
хистолошки	1660	64,3	1660	64,3	1660	64,3
клинички (само преглед)	72	2,8	72	2,8	72	2,8
со биохем.имунолошки тест	6	0,2	6	0,2	6	0,2
со експлоративна операција	226	8,7	226	8,7	226	8,7
со обдукција	5	0,2	5	0,2	5	0,2
со специј. Клинички испитување	222	8,6	222	8,6	222	8,6
нема податок	4	0,2	4	0,2	4	0,2
Вкупно	2583		2583		2583	

Извор ЦЈЗ-Скопје

Најголем дел од начинот на утврдување на заболувањата (Табела број 4) е хистолошки со 64,3 %, потоа следи циолошки со 15% и на трето место е со специјални клинички испитувања.

5. ЗАКЛУЧОК

Од обработените податоци за овој тригодишен период може да се заклучи следново:

- Најзатапени малигни неоплазми кај населението од Скопскиот регион поточно кај женската популација е ракот на дојка, а кај машката ракот на простата;
- Ракот е позастапен кај женската популација;
- Градските општини се пооптоварени со малигните неоплазми;
- Во однос на брачната состојба и занимање на заболениите треба да се подобри квалитетот на податоци од страна на сите учесници во формирањето на базата на податоци.

6. ПРЕПОРАКИ

- Скрининг и раната дијагноза е една од препораките за намалување на бројот на заболени;
- Намалување на изложеност на сите ризик фактори предизвикувачи на рак;
- Менување на лошите навики кај населението пушењето (како најголем ризик фактор), исхраната и физичката активност.

Користена литература

1. <http://www.cph.mk/ftp/pdf/Infor.%20za%20maligni%20neopl.-2012.pdf>
2. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/noncommunicable-diseases/cancer>
3. <http://www.stat.gov.mk> пристапено 22.12.2020
4. <https://publications.iarc.fr/Book-And-Report-Series/Who-Classification-Of-Tumours>
5. <https://gateway.euro.who.int/en/hfa-explorer/>